

Микола Бердяєв. Про самогубство. (Н. Бердяєв: О самоубійствѣ. Психологическій етюдъ. Париж. 1931. 45 сторінок).

М. Бердяєв — один із найцікавіших російських філософічних сучасних письменників. Його праці не все є зразком академічного рівня, „наукового” стилю, але є завжди цікаві, мають чимало глибоких думок, торкаються тем, що є філософічно та життєво „актуальні”. Він, що правда, часто не „доводить” своїх думок до кінця, а лише проголошує їх, часто не розяснює їх, а лише повторює їх в іншій формі, іншими словами. Його твори — за деякими винятками — є філософічними маніфестами. Але самий стиль філософічного маніфесту є в філософії і виправданий та і традиційний. Бердяєв в дечому одріжняється своєю „орієнтацією” від інших представників російської філософічної думки. Він не такий знавець Отців Церкви, як Бумаков, або Флоренський, не такий прихильник сучасної філософічної літератури Заходу, як Лосський. Його симпатії — більше по стороні німецької спекулятивної філософії та німецької містики. Із усіх німецьких філософів йому найближчі Шеллінг та Баєр. Також до Якова Беме він має глибокі симпатії. Іншими словами — він стремить до релігійного розуміння цілого світу. Він не стільки є філософ релігії, як саме „релігійний філософ”, що хоче не лише філософічно усвідомити собі факти християнської релігії, але і з точки погляду релігійного усвідомити життя, природу, історію.

Не диво, що Бердяєв звернувся до питання про самогубство. Самогубство зробилося в СРСР питанням дня. Чи не дивно, що найбільші російські поети — Єсенін та Маяковський перервали своє життя з власної волі. В останні часи, як відомо, той самий

шлях обрав і білоруський поет Янко Купала. Та Бердяєва не так цікавить в самогубстві „злободневне”, як кажуть росіяни, а його глибший релігійний сенс. Його думки на цю тему висловлені ним в невеличкій брошурі може трохи фрагментарно, але обговорюють ту тему, що і в сучасній європейській літературі є під оглядом філософічним та релігійним актуальна. Не дурно тонкий та пронизливий гайдельберзький філософ К. Ясперс чимало місця в своїй „метафізиці” присвячує якраз проблемі самогубства. В друкованих творах найвизначнішого сучасного німецького філософа Мартіна Гайдеггера проблема самогубства, що правда не обговорюється *explicite*, але до неї він підходить з різних сторін дуже близько (про це кілька слів згодом.) Та і позитивісти цікавились проблемою самогубства (Масарик, Дюркгайм).

Для Бердяєва самогубство є виявом самотности осібняка, його самоізоляції, відриву його від усього, що знаходиться поза межами його „я”, та більше поза межами даного моменту буття його „я”, поза межами його сучасного психічного стану. Мотивом самогубства є „безнадійність”. Але ця безнадійність „пітьма” власної свідомости є можлива лише через відрив життя даного осібняка від усього, що знаходиться поза межами його „ego”. Самогубець є егоцентрик. Він відірваний від інших людей, від світу, а в першу чергу від „Сонця світу” — від Бога. Самогубство є ставленням хвилі — даного моменту, в який життя є для мене безнадійним — вище вічності. Та самогубець лише тому і може стати самогубцем, що він не бачить вічності, не бачить Бога, що він, іншими словами, в Бога, в вічність не вірить. Самогубство є виявом невірства.

Бердяєв лише повторює і розвиває відому — і цілком правильну думку — що самогубство не є (або майже ніколи не є) виявом негачії світу, а навпаки — занадто високої оцінки світу та усього того, що людина має і може мати від світу. Бердяєв дає лише цій думці нову інтерпретацію — на наш погляд він міг ці ідеї розвинути в більш рішучій формі — привязаність до світу закриває людині Бога і вічність, витворює психічне наставлення і умови, при яких самогубство є можливим.

Дуже цікава є і та інтерпретація (в цілому не нова, Бердяєв з повним правом покликається в цій частині своєї брошури на Тому Аквінського), яку дає Бердяєв самогубству, як „гріху проти себе самого”. Усі „гріхи проти себе самого” (знищення чи то ушкодження свого тіла і своєї душі) є свавіллям проти Бога, якому належить кожна людська істота, є свавіллям проти Божого порядку світу, є перешкодою, яку самогубець ставить здійсненню царства Божого. Бердяєв справедливо звертає увагу на те, що поза межами християнської етики самогубство не є гріхом. Стоїки або Шопенгауер, що був атеїстом, визнавали самогубство (або певні його форми) скорше одним із можливих випадків етичного чину людини. „Лише християнство голосить потребу мужности в стражданнях і визнає їх сенс, значіння Христа. Тому християн-

ство є наймужніше зі всіх релігій". Самогубство є обниженням людини до речі (поза межами християнства є можливе таке приниження напр. у формі визнання рабів лише „речами“ їх власників), є зниженням людини із сфери специфічно-людського буття у стан нелюдськості, природного (річезового) буття. (До речі — той античний філософ, якого думки найбільше стрічаємо в християнській філософії — Арістотель — рішучо противився самогубству).

Ми не можемо тут далі стежити за думками Бердяєва та входити в деталі його тонких аналіз. Нам здається, що його думкам можна надати і більш загальне сформулювання (яке по часті намітив ще і Достоєвський). В кожній людині є разом присутні буття і небуття. В житті кожної людини завжди і не-впинно відбувається боротьба цих елементів. І всяка ізоляція людини від інших людей, від цілого світу, від вічності є поразкою небуття. Бо буття людини глибоко звязане, йде коріннями своїми у життя „загалу“, природи, Бога. „Небуття“ побідивши, зовсім не повинно необхідно вести людину до самогубства. Людина, яка винищила у собі елементи буття, що розірвала усі свої звязки з вищим буттям, може дуже добре існувати далі та мати „життєві успіхи“ й позірні, ілюзійні „побіди“ в житті..., та вбивати не себе, а інших. Та ми могли б поширити цю думку і на народи та культури. *Чи не готує сучасна культура (що ніби так цвіте назовні) наставлення й умови до власного „самогубства“, чи не роблять цього ж ті народи, які одірвавшись від вічних ідеалів та завдань, влекають, як самостійну абсолютну цінність, лише відірвану від вічного змісту „зовнішню культуру“?*¹⁾ Не треба бути пацифістом, щоб бачити, як із „безбожного“ розуміння культури виростає наставлення для небувалого винищення людства та „культурних здобутків“ цієї ж в естві своїому вже знищеної культури. Чи не є ці процеси дивовижно подібні до того самознищення, яке переводять над собою „духові самогубці“? Сучасна філософія (згаданий вище Гайдеггер) з надзвичайною силою підносить питання про передумови та сенс дійсного існування людини, показує, що це дійсне існування ніяк не є простим емпіричним, „реальним“ життям, та життєвими успіхами особняка. І продовжуючи ці думки, ми так само повинні сказати, що і буття народу, нації, або певної „культурної сфери“ ніяк не обмежується тільки до політичних та інших „успіхів“, а є дійсно заповнене лише в сфері вічності та живим звязку з вічними вартостями. Тому то брошура Бердяєва, що освітлює тему буття людини з індивідуально-психічної точки погляду, має ширше значіння і тому то ми поручаємо її увазі читачів.

Д.м. Чижевський.

¹⁾ Підчеркнення Редакції.